

*Баулін О. В.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права та криміналістики
Національної академії внутрішніх справ, Київ*

ЮРИСДИКЦІЯ ЯК ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ І ПРОБЛЕМИ З ЇЇ ВЖИВАННЯМ У МОВІ НОВОГО КПК УКРАЇНИ

З набранням чинності Кримінальним процесуальним кодексом України (в назві і далі – КПК), прийнятим 13 квітня 2012 р., має суттєво змінитися в нашій країні кримінально-процесуальна діяльність, для якої законодавець визначив нові завдання, засади, порядок, методи і засоби здійснення. Ефективність цієї діяльності значно залежатиме від правильного і однакового розуміння та вживання правоохоронцями юридичної термінології, яку використано для формулювання нових кримінально-процесуальних норм і інститутів.

Привертає увагу термін «юрисдикція», який у різних відмінках досить поширено (понад 50 разів) вживається у новому КПК. Цей термін є майже не дослідженим у галузі кримінально-процесуальної науки, оскільки з часів запровадження у другій половині ХІХ ст. змішаного типу кримінального судочинства, він не використовувався у кодифікованих джерелах вітчизняного кримінально-процесуального права. І хоч про юрисдикцію господаря, суду і уряду воеводства згадують Литовські Статути, а про юрисдикцію полкової канцелярії – «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р., його ми не знайдемо у Статуті кримінального судочинства Російської імперії 1864 р., у кримінально-процесуальних кодексах УСРР 1922 р. та 1927 р. У КПК УРСР 1960 р. «юрисдикція» з'являється лише після доповнення його главою 32¹, якою змінено повноваження Верховного Суду України з перегляду судових рішень за Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розгляду справ Верховним Судом України» від 20 жовтня 2011 р. Зокрема, ст. 400¹² цього Кодексу передбачала як одну з підстав для перегляду судових рішень, що набрали законної сили, «встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом».

Оскільки у такому вузькому контексті термін «юрисдикція» в цій главі згадувався лише двічі, а його застосування було розрахованим на найвищу судову інстанцію, в якій практикують юристи високої кваліфікації, проблем із з'явленням у кримінально-процесуальному законі даного терміна скоріш за все можна було й не очікувати. Але поширення його застосування у досудове розслідування, підготовче судове провадження та інші стадії кримінального процесу, в яких буде діяти широке коло суддів, адвокатів, прокурорів, слідчих і оперативних працівників різних відомств та інших осіб, може призвести до конфліктних ситуацій у кримінально-процесуальних відносинах через неоднакове розуміння цього нового терміна.

Як відомо, слово «юрисдикція» (лат. – *iurisdictio*) є одним з тих, що широко вживаються у правовій сфері життєдіяльності суспільства з часів раннього Риму. Цим словом позначались у різні періоди Риму сукупність прав домовласника над членами сім'ї, розпорядча і судова влада, управління магістратів, підсудність (територіальну, персональну та ін.). Воно виникло з поєднання двох інших латинських слів – «*ius*» і «*dicere*», які разом означають «проголошувати право», тобто повноваження судді формулювати у конкретному випадку те, що має силу права (постановляти вирок) [1, с.175]. Незважаючи на таку його тривалу історію і статус фундаментальної правової категорії, яка вживається у мові авторитетних міжнародних документів (Загальна декларація прав людини 1948 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. та ін.), у правознавстві цей термін традиційно вважається носієм різних дискусійних понять.

У сучасній літературі юрисдикцію розглядають як судочинство, підсудність, підвідомчість справ суду [2], як сукупність повноважень відповідних державних органів вирішувати правові спори і справи про правопорушення та застосовувати юридичні санкції [4], як компетенцією судових органів щодо розгляду цивільних, кримінальних та інших справ і коло питань, що відносяться до ведення держави або державної установи [5, с. 525].

З цього приводу найбільш обґрунтованим виявляється підхід, за яким родове поняття «компетенція» для судових установ краще визначати за допомогою поняття «юрисдикція» як традиційного і більш точного для відбиття суті головних цілей правосуддя [6, с. 179]. І дійсно, судова влада здійснюється шляхом конституційного, адміністративного, цивільного, господарського, кримінального судочинства на основі процесуальних норм. «Підвідомчість» та «підсудність» є лише видовими щодо поняття «юрисдикція», яке посідає вищу за їхню щабель у поняттєвому апараті юриспруденції.

Чому саме категорія підсудність, яка означає розмежування компетенції між судами щодо підвідомчих їм справ, домінує в кримінально-процесуальному законі і замінює юрисдикцією, довів ще на початку ХХ ст. І. Я. Фойницький, який відзначав, що саме підсудність є об'єктивною стороною судової влади, яка визначає відносини між кримінальними справами і судом, і покладається в основу всього кримінального провадження як інститут публічного порядку, значення якого виходить за межі інтересів суто процесуальних [7, с. 88].

Невипадково у Конституції України термін юрисдикція використовується саме для визначення повноважень і предмета діяльності судів загальної юрисдикції та Конституційного Суду України (ч. 2 ст. 125, ч. 1 ст. 147). Також про загальну юрисдикцію йдеться у ст.ст. 17, 18, 19 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Цей же закон із загальної юрисдикції виокремлює адміністративну (ч. 4 ст. 22), відповідну апеляційному і касаційному порядку судову (ч. 5 ст. 26), територіальну (п. 6 ч. 1 ст. 34), цивільну, кримінальну, господарську, адміністративну як спеціалізовані (ч. 3 ст. 39) юрисдикції. Проте, сутність даних видів загальної судової юрисдикції у цьому законі не

розкривається, а тому з'ясувати її можна лише через аналіз норм відповідних правових інститутів, які закріплені у процесуальному законодавстві.

Не маючи на меті одразу висвітлити повний аналіз використання терміна «юрисдикція» у новому КПК, оскільки він присутній у його багатьох досить різних за змістом мовних конструкціях (п. 20 ч. 1 ст. 3, ч. 3 ст. 4, ч. 1 ст. 32, ч. 4 ст. 33, ч. 2 і ч. 3 ст. 34, ч. 1 ст. 192, ч. 1 ст. 206 та ін.), усе ж підкреслимо, що законодавець в основному пов'язує визначення територіальної підсудності у кримінальному провадженні з межами територіальної юрисдикції суду (ч. 1 ст. 32), які самі по собі є не чітко визначеними. На місцевому рівні вони залежать від виду судочинства (цивільного, кримінального, адміністративного, а їх сукупність, у тому числі й з властивими для кожного з даних видів судочинства правилами територіальної (місцевої) підсудності, і становить відповідну судову юрисдикцію), а також впливу інших правил підсудності у кримінальному провадженні, закріплених у ст. 34 КПК. Законів або інших нормативно-правових актів, у яких було б чітко визначено територіальну юрисдикцію судів, поки ще не має, а територіальний принцип побудови судової системи означає, що юрисдикція окремих її ланок поширюється на певні території, які можуть збігатися з адміністративно-територіальними одиницями, але можуть і не збігатися з ними [3, с. 278]. Це яскраво доводить система господарських апеляційних судів.

Також не сприятиме ефективній діяльності органів кримінальної юстиції необхідність постійного врахування слідчими, прокурорами і судьями (слідчими судьями) при вирішенні певних питань того, де територіально здійснюється досудове розслідування, де воно є закінченим і де знаходиться сам орган досудового розслідування, оскільки ці території можуть належати до різних територіальних судових юрисдикцій. Щоб пересвідчитись у цьому, достатньо звернути увагу на такі мовні конструкції норм нового КПК: «судом, у межах територіальної юрисдикції якого закінчено досудове розслідування» (ч. 1 ст. 32); «суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування» (ч. 7 ст. 100, ч. 1 ст. 184, ч. 3 ст. 244); «суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування» (ч. 2 ст. 132, ч. 1 ст. 192, ч. 1 ст. 247) та ін. Особливі складнощі ці положення можуть утворити при провадженні у справах щодо організованих злочинних угруповань, у багатоепізодних справах, за якими розслідуються злочини, що були вчинені у різних регіонах.

Цікавість викликають і положення ч. 1 ст. 218 КПК, яка встановлює: «Досудове розслідування здійснюється слідчим того органу досудового розслідування, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення», а також ч. 6 цієї ж статті, ч. 5 і ч. 6 ст. 232 КПК, у яких йдеться про території, що знаходяться під юрисдикцією органу досудового розслідування. Це потребує окремого нормативного регулювання або офіційного тлумачення через наявність органів досудового розслідування різних ланок (місцевої, обласної, республіканської) в системі МВС, СБУ, ДПА України, слідчі яких звикли до традицій дещо іншої, більш зрозумілої мовної конструкції правил територіальної «підслідності», які діяли за КПК 1960 р.

Є сподівання, що висвітлення цієї актуальної проблеми і деяких шляхів її вирішення буде сприяти дійсно швидкому її розв'язанню з метою формування слідчої і судової практики відповідно до вимог нового КПК України.

Список використаних джерел

1. Бартошек М. Римское право: (Понятия, термины, определения): Пер. з чешск. / М. Бартошек. – М.: Юрид. лит., 1989. – 448 с.
2. Каринский С.С. Юрисдикция // Словарь иностранных слов / Под общ. ред. И.В. Лехина, С.М. Локшиной, Ф.Н. Петрова. – М.: Гос. изд-во иностранных и национальных словарей, 1954. – С.827.
3. Коментар до Конституції України / Автори: В.Б. Авер'янов, В.Ф. Бойко, В.І. Борденюк та ін.; ред. кол.: В.Ф. Опришко (гол.), Л.Є. Горьовий, М.І. Корнієнко та ін. – К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1996. – 378 с.
4. Пиголкин А.С. Юрисдикция // Юридический энциклопедический словарь / Гл. ред. А.Я. Сухарев; Редкол.: М.М. Богуславский и др. – 2-е изд., доп. – М.: Сов. энциклопедия, 1987. – С.526.
5. Популярна юридична енциклопедія / Кол. авт.: В.К. Гіжевський, В.В. Головченко, В.С. Ковальський (кер.) та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 528 с.
6. Тихомиров Ю.А. Теория компетенции. / Ю.А. Тихомиров. – М.: Юринформцентр, 2001. – 355 с.
7. Фойницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства / Общ. ред., послесл., прим., кратк. биограф. сведения А.В. Смирнова (печат. по 3-му изд., СПб., 1910). – В 2-х т. – Т.2. – СПб: Альфа, 1996. – 607 с.

*Бойко А.О.,
студентка 5-го курсу
факультету правничих наук НаУКМА*

ЮРИДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ: ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ТА ТЛУМАЧЕННЯ

Одним із найбільш пріоритетних напрямків зовнішньої політики України на сучасному етапі є зближення із Європейським Союзом (далі – ЄС). 17 липня 1997 р. Україною було ратифіковано Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод. Україна є державою європейської орієнтації, тому її вступ до Євросоюзу – стратегічна мета зовнішньої політики. Слід зазначити, що вступу всіх нинішніх країн-членів Євросоюзу передувало їх членство у Раді Європи, а останньому – ратифікація Конвенції про захист прав людини і основних свобод (далі – КПЛ).

Головним завданням у контексті європейської інтеграції є внесення необхідних змін у національне законодавство, зокрема тих, що впливають з прецедентного права, яке створюється рішеннями Європейського Суду з прав людини.

Існують дві основні умови ефективного застосування практики ЄСПЛ в Україні: перша – це обізнаність та висока професійна свідомість суддів усіх рівнів та спеціалізацій; друга – системність та узгодженість законодавчих актів України, що регулюють процес виконання рішень та застосування практики